

ИНТЕРЕСИ, ВРЕДНОСТИ И ВРЕДНОСНИ ОРИЕНТАЦИИ НА МЛАДИТЕ

Општествените промени што се случуваат во нашата земја веќе десетина години и кои се особено интензивни последната година, се резултат на променетите општествени услови но и на променетата структура на идеологијата на носителите на тие промени. Старата идеологија и сфаќањата кои одговараа на претходната општествена ситуација, не можеа да се пренесат на новонастанатата. Затоа падна еден идеолошки систем, како последица не само на промените во општествените, политичките, економските, социјалните и други услови, туку и од променетата индивидуална и општествена свест кај луѓето. Се промени односот кон политичкиот плурализам, повеќепартизмот, општествената и приватната сопственост, самоуправањето и друго.

Значаен дел од носителите на тие промени се младите, кои по природата на сопственото битие се заинтересирани за позитивните и прогресивни промени во сите подрачја од животот. Улогата на младите во остварувањето на овие промени значајно зависи од нивните интереси, ставови и вредносни системи кон позначајните прашања од општествениот живот, кои се и значајни детерминанти на нивното однесување во новонастанатата ситуација. Затоа, познавањето на нивните интереси кои претставуваат психолошка умереност кон одредена содржина и подготвеност таа да биде предмет на дејност, на вредносните ориентации како општи принципи на однесување и делување кон остварување на одредени цели, и на вредностите кои самите претставуваат цели, е од големо значење за предвидување на нивното однесување. Тоа е од интерес како за оние кои сакаат младите да ги искористат за запирање на општествените промени и зачувување на постојниот систем, така и за оние кои сакаат со нивна помош да дојде до општествено-политички и други промени.

Од тие причини, во периодот од последните десет години, период во кој според некои периодизации на општествениот развој, трае општествената криза во Југославија, се изведени значаен број истражувања на овие прашања на популација на млади. Истражу-

вачите (В. Гоати, 1979; Д. Нантиќ и сор. 1981; А. Милик, 1981; К. Костиќ, 1983; М. Арсиќ, 1985; С. Врцан, 1984, 1988, 1989; З. Голубовиќ, 1988; Ј. Алексиќ, 1989; С. Михајловиќ, 1989; М. Уле, 1989 и др.), дошле до одредени сознанија врз основа на кои поставиле и одредени заклучоци од кои значаен број се неприменливи за објаснување на однесувањето на младите во новонастанатата ситуација. Оваа констатација се однесува и на сознанијата и заклучоците до кои дојдоа истражувачите во Институтот за политичко-правни истражувања во испитувањето на идејните и вредносни ориентации на младите во СРМ (1989 год.). Свесни за тоа, самите истражувачи истакнуваат дека поради радикалните промени и ослободувањето од идеолошките стеги, до кои дојде во нашата Република под влијание на креативното трагање на повеќето политички субјекти по решенија за излез од кризата, несомнено доведе во овој период до застарување на сите видови сознанија во однос на актуелната политичка свест на луѓето.

Во таа смисла тие нагласуваат дека дел од податоците за идејните и вредносните ориентации на младите од пред две години, денес имаат вредност само како сознанија за почетна позиција во свеста од која се тргна во радикалните општествени реформи. Се мисли пред сè на односот на младите кон политичкиот плурализам, односно повеќепартискиот систем, општествената сопственост, самоуправувањето и другите вредности кои во периодот од овие две години доживеаа свое рedefинирање и чие место се менува во хиерархијата на општествените вредности. Дали се случија промени во интересниот и вредносен систем на младите, какви промени настанаа, што се случи во свеста на младите под влијание на најновите промени и во која мерка квалитативно новата свест на младите постанува покренувач или иницијатор на идниот општествен развој, се основни прашања кои се и предмет на ова истражување.

Без претензии на целосно и потполно идентификување на сите настанати промени, низ еден компаративен период, ќе се обидеме да укажеме на настанатите промени во вредносниот систем на младите во периодот на засега најголемите општествено-политички промени кај нас, периодот од претходната и тековната година.

Истражување

Поимите содржани во предметот на истражувањето (интереси, вредности и вредносни ориентации), се користат со слично но и со различно значење во повеќе истражувања. Затоа, сметаме за потребно, по изнесувањето на неколку покарактеристични сфаќања, да го определеме значењето во кои тие се користат во ова истражување.

Олпорт (1961) и Морис (1956), се обидуваат многубројните специфични вредности да ги сведат на ограничен број општи вредности, од кои секоја може да се јави кај голем број поединци. Олпорт разликува шест општи вредности кои ги нарекува вредносни

ориентации (политичка, социјална, теоретска, економска, естетска и религиозна). Според него, вредностите укажуваат на одредено релевантно однесување, па можат да се користат за објаснување на социјалното однесување. Кога поимот вредности се користи за објаснување на социјалното однесување, се мисли на оние вредности кои се општи диспозиции на социјалното однесување.

Роќич (1973), смета дека само оние диспозиции кои се централни за човекот можат да се сметаат за вредности.

Рот и Хавелка (1973), прават разлика меѓу поимите вредност и вредносна ориентација. Под поимот „вредности“ подразбираат диспозиции кои се усмерени на цели чие остварување поединецот многу интензивно и континуирано сака да го оствари. Под „вредносни ориентации“ подразбираат општ начин на живеење.

Во ова истражување овие термини ги користиме во следното значење: „интерес“ како психолошка усмереност кон одредена содржина и подготвеност таа да биде предмет на делување; „вредноста“ се одредува како диспозиција за одредено однесување и цел кон чие остварување е усмерено однесувањето, и „вредносна ориентација“ како субјективен однос, но и принцип на однесување и делување кон општествено важни појави.

Цел

Нашето истражување во најголем дел има експлоративен и дескриптивен карактер, а помалку експликативен. Неговата основна цел е преку испитување на интересите и вредностите на младите да го утврди постоењето и развиеноста на неколку вредносни ориентации меѓу кои: политичката, работната, (делувачката), алтруистичката, хуманистичката, уметничката, материјалната и религиозната.

Посебните цели се однесуваат на:

- утврдување на присуството и раширеноста на појавните форми на одредени интереси и вредности кај младите;
- степенот на вреднување на истите;
- нивната постојаност или променливост и зависност од настаните општествено-политички и економски промени.

Појдовна *претпоставка* е: општествените и други промени во земјата, а особено во Републиката доведоа и до промени во вредносниот систем на младите.

1. Изменет е интензитетот на одредени интереси и вредности и нивната приоритетност на ранг-листите кај испитаниците од претходното и сегашното испитување;

2. Промените во вредносните ориентации како субјективен однос кон одредени појави, можат да доведат и до промени во односот на младите кон тие појави.

На оваа претпоставка не наведе фактот, што иако системот на вредности се формира во долгиот процес на социјализација во која значајна улога имаат семејството, училиштето, врсниците, општествените организации, средствата за масовна комуникација и дру-

ги агенси, сепак содржината на социјализацијата ја одредува општествениот систем, и промените во него можат да доведат и до промени во вредносниот систем на младите.

Испитаници

Поаѓајќи од сознанието дека системот на вредности се формира во периодот на адолесценцијата, сметаме дека е интересно да утврдиме кои вредности егзистираат во свеста на младите во овој период од развојот и какви вредносни ориентации тие формираат како принципи на однесување за реализација на тие вредности. Секако дека овој развоен период е подложен и на различни влијанија кои можат да доведат и до одредени промени во сферата на интересите и вредностите. Очекувајќи промени во односот на младите кон одредени општествено значајни појави сакавме да го утврдиме редот на приоритет на вредностите во моментот на отфрлање на одредени вредности кои егзистираа долги години, а кои не се заменети со нови.

Примерокот на испитаници го сочинуваат ученици на возраст од 15 до 19 години од кои: 145 од осмите одделенија на основните училишта „Кристијан Тодоровски Карпош“ и „Мирче Ацев“ и 155 ученици од IV клас на Училиштата „Јосип Броз Тито“ и „Зеф Луш Марку“. Испитувањето е извршено во јуни 1991 год.

Инструменти

Применети се класични прашалници за таа намена кои се користени во други слични истражувања како и во истражувањето што го спроведе Институтот за социолошко-правни истражувања.

Прашањата се групирани во неколку групи и се однесуваат на неколку вида интереси: политичка заинтересираност, интерес кон некои видови работни активности, за разни видови уметност, прифатливоста на вредностите на општественото живеење и интересот во врска со религијата и религиозните верувања.

Со инструментот што го користиме може да се утврди само за кои вредности испитаниците се декларираат, а не и кои стварно во секојдневниот живот ги реализираат. Покрај ова свесни сме и за постоењето на други методолошки ограничувања, кои ова, па и други вакви истражувања тешко можат да ги надминат, а тоа е влијанието на субјективноста во самооценувањето како постапка, од една страна, и неможноста со ова истражување да се проверат тие самооцени преку објективни показатели. Од тие причини, сметаме дека проблемот на вредносниот систем на младите не е опфатен во неговата потполна поврзаност со сите општествени појави и во сите нивоа на неговото манифестирање, што не е можно и изводливо и во многу поголеми и посеопфатни истражувања. Затоа врз основа на овие податоци, ќе се обидеме да добиеме што попотполни податоци за испитуваните појави, кои иако можеби не се најопшто-

важечки заклучоци, сепак упатуваат на постоење на одредени тенденции во вредносниот систем на младите и тоа кај еден значаен дел млади-учениците, и ќе понуди повеќе интересни податоци за расправа по оваа тема.

Резултати и дискусија

Како што истакнавме, популацијата од која го избравме примерокот е во специфичен развоен период-период во кој се стекнува социјалната, емоционалната зрелост и се формира моралната свест. За оваа млада генерација за разлика од претходните е карактеристично и тоа што повеќе од кога и да е ѝ се нудат различни модели на политичко и друго однесување. Нивната недоволна зрелост и сеуште неизградените општествени вредности како замена за оние кои се напуштени, ги прави младите збунети и дезориентирани во настаните кои секојдневно се сè побројни. Сеуште не постои изграден систем на норми и стандарди на однесување. Значаен број на поранешните се напуштени, а не се заменети со нови. Постојеа стандарди за јавно однесување, сега значаен дел од нив не се почитуваат. Затоа и воспитанието за национална толеранција и корисноста од неа.

Имајќи го сето ова во вид, сметаме дека нашите испитаници во процесот на формирање на идејната и вредносната структура наидуваат на значајни тешкотии кои не беа карактеристични за генерациите пред нив. Според тоа и сликата што ќе ја добиеме за нивните интереси, вредности и активности ќе биде специфична и ќе го одразува времето во кое е извршено испитувањето. Посебен белег на оваа време даваат и последните настани во Југославија, кои предизвикаа зголемена политичка активност и кај младите.

Дали сериозните политички настани кои се наша секојдневница, довеле до промени во политичката свест и однесувањето на младината, која во претходните истражувања беше окарактеризирана како аполитична, дезидеологизирана и со неконвенционално политичко дејствување, е прво од прашањата поставени во ова истражување.

Политичка заинтересираност и политичка активизација¹ на младите

Преку испитувањето на присутноста на некои облици на политичка заинтересираност и активизација на младите (според нивните кажувања), ја испитуваме политичката вредносна ориентација²

¹ Политичкиот активизам се проучува под разни називи — често општ назив „политичко однесување“ и „политичка партиципација“, или како „политички активизам“ (Пантиќ и др. 1984, Кузмановиќ и др. 1987).

² Освен политичкиот активизам како стварно однесување, се истражува и субјективниот однос спрема активизмот, било тој однос да се нарекува став, интересирање или вредносна ориентација (Кузмановиќ. Б, 1990, с. 30). За интересирањето на младите за политика Пантиќ (1981) го употребува терминот „политичка партиципација“.

кај нив. Политичката заинтересираност се мери преку следните показатели: информираноста за политичките настани, присуството на политичка комуникација во секојдневниот живот и членувањето во некоја политичка партија.

Политичката активност се испитува преку: личното настојување во убедувањето на другите за некое свое гледање на политичките настани, посетувањето на јавни трибини, разговори, предавања за политички настани, учество во штрајкови, митинзи, демонстрации, учество преку јавни гласила да се запознае јавноста со нивното мислење итн.

Нашите очекувања беа дека поради сè посериозната политичка ситуација во земјата, политичката заинтересираност и активираност на целото население па и на младите е значајно зголемена.

Добиените резултати споредени со резултатите до кои дојдоа истражувачите од Институтот за социолошко-правни истражувања, се прикажани на табела 1.

Табела 1

ПРИСУСТВО НА НЕКОИ ФОРМИ НА ПОЛИТИЧКА ЗАИТЕРЕСИРАНОСТ И ПОЛИТИЧКА АКТИВНОСТ НА МЛАДИТЕ

	Често		Понекогаш		Никогаш	
	1989	1991	1989	1991	1989	1991
Читање статии во весниците за политичките настани и процеси	40,9	51,3	48,7	45,0	10,4	3,7
Следење на ТВ емисии од областа на политиката	39,9	56,8	51,7	41,1	9,0	2,1
Водење разговори со другарите за политичките збиднувања	33,6	62,6	52,7	31,5	13,7	5,9
Лично настојување во убедувањето на другарите за некое свое гледање	19,9	56,1	51,7	29,0	28,4	14,9
Посетување јавни трибини, разговори и предавања за општествено-политички настани	17,1	19,4	30,3	31,9	52,6	48,6
Учество во штрајкови, митинзи, демонстрации	—	12,9	16,0	55,5	83,1	29,0
Учество преку јавни гласила за запознавање на јавноста со вашето мислење	3,1	8,6	—	11,8	96,9	79,6

Податоците од првиот дел на табелата (кои ја покажуваат политичката заинтересираност на младите), укажуваат на тоа дека дошло до одредено зголемување на овој вид интереси,* но тоа не

* $t = 2,09$ (значајно на ниво 0,05).

е високо значајно. Меѓутоа, податоците од вториот дел на табелата (кои се однесуваат на политичката активност), зборуваат за значајни разлики во степенот на политичката ангажираност на младите опфатени со ова истражување, во однос на оние од претходното* Значајно се зголемил бројот на млади кои учествуваат во митинзи, демонстрации, се зголемиле и активностите на младите за запознавање на јавноста со нивните мислења, додека пак посетувањето на јавни разговори, предавања за општествено-политички настани по процентот на присуство на младите не се променил.

Ваквите резултати упатуваат на заклучокот дека не дошло до значајно зголемување на интересот за политика, но се зголемил бројот на политичките активности на младите. Можеби ваквите резултати се продукт од презаситеноста со политички информации, често и контрадикторни и неточни, што негативно влијае врз интересот кон политичките настани. И зголемената политичка активност секако е одраз на денешното време. За разлика од пред две години, младите денес можат јавно да го изразат своето незадоволство со општествено-политичките активности на раководната структура, што влијае и за зголемувањето на нивните политички активности.

Интересно е да истакнеме, што е во склад и со нашите очекувања, постоењето на значајна разлика во степенот на политичката активност меѓу учениците од помалата возрасна група (осмооделенците) и постарите (гимназијалците). Повозрасните презеле значително поголем број активности за изразување на своите политички и други мислења, ставови и убедувања**. Тие многу почесто разговарат за политички прашања, учествуваат на митинзи, особено во општествено-политичките манифестации во кои го изразуваат својот став за мирно и цивилизациско решавање на настаната општествена и политичка криза. Некои од нив се и организатори на разни активности од ваков вид. Овие активности се можеби и логична последица од нивната загриженост од воената ескалација и кризата која што тие веќе сериозно ја чувствуваат и сакаат да бидат активни учесници во разрешување на истата.

Запрашани за тоа дали се членови на некоја од повеќето политички партии во Републиката, учениците одговориле потврдно само 0,01% од испитаниците, а мал дел од нив истакнале дека се симпатизери на одредена партија, но дека сеуште немаат намера да постанат членови на истата. Тоа значи дека кај учениците, што е и очекувано, системот на политички вредности е сеуште во фаза на диференцирање, а за нивно политичко определување во овој период не може да се просудува. Ова пред сè, затоа што идеологијата во која со години младите се воспитувани и во која веруваа, последната година е сосема отфрлена и жестоко критикувана дури

---

* $t = 10,80$ (значајно на ниво 0,01).

** Во табелата 1 се презентирани вкупните резултати, односно резултатите за двете групи.

и од значаен дел нејзини носители. Нова водечка идеологија не е изградена и секако ќе помине значаен временски период во кој ќе се издиференцираат понудените идеолошки проекти на постојните политички партии.

Овој период, би рекле, е период на политичка дезидеологизација на младите. Тоа е период во кој е значаен бројот и на идејно неопределените и меѓу возразните, посебно меѓу учениците. Кај сите постои висок степен на колебање во однос на прифатливоста на понудените идеолошки програми за промена на општествените и политичките услови во Републиката и за подобра иднина.

Од досега изнесеното за политичката вредносна ориентација кај младите, може да се заклучи дека губејќи ја довербата во претходниот идеолошки систем, тие се определија за политичка неутралност во сегашниот период на политички промени. Тие сакаат да бидат активни учесници во општествено-политичките промени, но таа своја цел повеќе сакаат да ја реализираат низ преферирање на други вредности од животот. Нивниот интерес е повеќе усмерен кон материјалните, духовните добра. Тие членуваат во неформални организации и друштва како што се еколошкото, лигата за мир, во разни хуманитарни организации во кои активно учествуваат.

Сметаме дека периодот кој наидува е период на диференцирање и осознавање на повеќе вредности па и на политичките. Во тој процес особено е значајна улогата на училиштето во формирањето на вредносниот систем на учениците.

Интересираноста на младите за некои видови работни активности

Една од целите на ова истражување е и откривањето на работната вредносна ориентација на младите. До овие сознанија дојдовме преку испитување на интересите за разни видови активности и степенот на нивната изразеност. Затоа кон листата на активности е дадена и скала на процена со пет степени на прифаќање-неприфаќање на одредена активност. Испитаниците според сопственото определување го одредуваа степенот на нивното интересирање за одредениот вид работна активност. Високо изразениот интерес кон одредена активност кој на скалата е обележен со „многу ме интересира“, упатуваше на постоење на вредносна ориентација кон таа активност.

Видот и интензитетот на интересите на поединецот зависат од голем број фактори: надворешни (развиеноста на средината во која поединецот живее), внатрешни (способностите и особините на личноста). Постоенето на одреден интерес најчесто е предуслов за избор на таква активност, но интересот може да се јави и како резултат на занимавањето со таа активност. Интересот е и услов за успешно обавување на активноста.

Какви интереси, кон кој вид на дејности постојат кај учениците и дали дошло до промена во преферираните активности во

текот на изминатите две години, се прашања на кои ќе се обидеме да одговориме во овој дел од истражувањето.

Добиените резултати и резултатите до кои дојдоа истражува-
чите на Институтот во претходниот период се прикажани на на-
ведената ранг листа.

РАНГИРАЊА НА ИНТЕРЕСИТЕ:*

Ранг 1989	1989	1991	Ранг 1991	
1.	Љубов кон луѓето	65,0:16,3	80,0:14,8	5
2.	Екологија	60,0:21,7	83,5:11,9	4
3.	Раѓање и подигање деца	59,5:18,4	77,4:19,0	7
4.	Медицинска помош неѓа на болни	55,2:24,4	84,8:21,3	2
5.	Произведување и стекнување материјални богатства	53,6:25,1	87,1:11,6	1
6.	Домаќинство	49,9:35,7	71,0:27,1	8
7.	Машини, компјутери	49,0:30,3	67,7:28,4	10
8.	Самостојна изработка на предмети	46,4:36,5	60,7:35,4	11
9.	Работа врз патенти	45,4:37,1	69,7:31,9	9
10.	Психологија	42,0:37,1	83,8:13,5	3
11.	Јазик, говор, реторика	36,9:35,8	79,9:14,6	6
12.	Војска	35,1:45,9	52,8:40,0	15
13.	Природа, археологија, општество	31,6:43,0	55,8:32,9	13
14.	Филозофија, наука, логика	28,9:47,0	60,6:38,0	12
15.	Канцелариски работи	28,4:53,7	37,4:60,9	16
16.	Моќ, раководење, политика	26,3:52,0	52,9:43,2	14
17.	Живот и работа на село	26,0:56,1	27,1:67,7	17
18.	Решавање проблеми, формули, геометрија	24,1:58,6	26,3:64,2	18

(6,9% од испитаниците, во просек, на поставените прашања биле неодлучни).

Врз основа на резултатите од рангирањето на интересите мо-
жат да се изведат некои општи заклучоци: првиот е дека кај мла-
дите од двете испитувани групи преовладува интересот кон општо чо-
вечки, хуманистички и алтруистички активности; вториот, дека во
изминатиот период дошло до одредено менување во редоследот на
приоритетните активности, така на прво место кај сегашните испи-
таници се интересите кон производните активности. Второто место
(кај претходните испитаници четвртото) им припаѓа на хуманисти-

* На испитаниците им беа понудени 18 видови на работни активности;
за секоја од нив се определуваа на скалата од пет степени и тоа: „воопшто
не ме интересира“, „главно не ме интересира“, „незнам“, „главно ме интере-
сира“ и „многу ме интересира“. Заради добивање на ранг листата за степе-
нот на интересирање, направено е спојување на процентите помеѓу првиот
и вториот и четвртиот и петтиот модалитет.

чките-младинска помош и нега на болни, а третото (кај претходната група десетто) е на интересот за духовниот живот, психологија. Следува интересот за екологија-зачувување на околината, љубов кон луѓето до жртвување кон оние во неволја, болни, инвалиди, напуштени, сиромашни, значи пак еден изразито алтруистички интерес. Во рангот на интереси кај групата од 1989 година алтруистичките интереси имаат неприкосновено прво место. Секако дека долгогодишната општествено-економска криза довела и до развивање на алтруистички интереси, што е и резултат на воспитното влијание во семејството и училиштето.

Меѓутоа, кризата во општеството кај младите предизвика и страв од иднината, излезот од неа почнаа да го гледаат пред сè во зголемување на производството, на материјалните добра. Ваквиот интерес има и своја егзистенцијална димензија.

Можеме да заклучиме дека кај учениците преовладало едно реалистичко економски исправно гледиште кон прашањата сврзани за стекнување материјални добра и отфрлање на неработењето. Си чини животната реалност во овој период ги истакна вредностите како што се: знаење, креативност, иницијативност во работата итн.

Уште еден од хуманистичките интереси зазема значајно место на листата-интересот за раѓање и подигање деца и интересот за работите во домаќинството. Овие интереси многу повисоко котираат кај групата испитаници од 1989 год. што е и очекувано, бидејќи во таа група на млади значаен дел од нив се на повисока возраст од нашите испитаници³. Меѓутоа, седмото и осмото место што го делат овие интереси и кај оваа група, зборува за значењето на овој интерес и за учениците. Овие интереси, присутни кај младите од двете групи, иако се настојува да се објаснат во врска со сексуалните интереси, ги демантираат тврдењата во врска со негативниот став на младите кон бракот и семејството.

Зголемената потреба на младите за меѓусебна интеракција го истакна и интересот за јазик, говор, реторика. Оттуѓеноста сè повеќе ги застрашува младите, поради што тие чувствуваат потреба за меѓусебни контакти и комуникации.

Ниско на рангот и кај двете испитувани групи се интересите за канцелариски работи, за моќ и раководење (што се покажа и во претходното истражување), животот и работата на село, интересот за војска, живот во армија, воена техника и вештина. Повеќето од овие интереси покажуваат уште понегативен тренд.

Интереси на младите за разни видови уметничко творештво

На листата на активности се наоѓаа и 8 активности од областа на творештвото, културата и уметноста.

Од искажаниот интерес кон овие активности се добива впечаток дека учениците покажале доминантен интерес кон читањето

---

³ Примерокот од испитувањето во 1989 г. го чинат 700 испитаници на возраст од 15 до 27 години.

на добра книга и кон физичката активност, телесното вежбање, натпреварувањето.

РАНГ ЛИСТА НА ИНТЕРЕСИРАЊА

Ранг 1989	1989	1991	Ранг 1991
1. Физичка култура	64,4:22,6	79,3:15,4	2
2. Книги, пишување	59,1:26,2	86,4: 9,1	1
3. Народна музика	47,5:36,3	57,4:40,1	7
4. Театар, филм, балет, режија	45,1:38,8	71,9:14,2	4
5. Музеи, археологија, историја	44,5:35,6	65,8:32,9	6
6. Сликаство, вајарство архитектура	33,4:47,7	72,9:23,7	3
7. Класична музика	31,4:51,3	68,4:33,9	5

(5,6% од испитаниците, во просек, на поставените прашања биле неодлучни).

Интересите и кај двете групи за првите две активности се совпаѓаат. Рангот за другите културно-уметнички интереси се разликува. Значајна е разликата меѓу групите во интересот што го покажува кон народната музика. Кај младите од 1989 год. овој интерес е високо котиран, а кај учениците се наоѓа на претпоследно место. Се чини дека тоа е резултат на значајните возрасни и социо-културни разлики меѓу испитаниците од едната и другата група⁴. Учениците, значајно ги привлекуваат и активностите во врска со сликарството, вајарството и архитектурата.

Општ заклучок по ова излагање би бил дека интересирањето на младите кон разни видови уметничко творештво не е значајно променето во изминатиот период.

Интересирање на младите за разни видови забава и користење на слободното време

Интересирањето на учениците за забава и користењето на слободното време се оценуваше низ 7 видови забава и содржини за користење на слободното време.

Карактеристиките на активностите кое се означени како забавно рекреативни, се и образовно-креативни и рекреативни бидејќи одмораат и разонодуваат.

⁴ Примерокот од испитувањето во 1989 г. е составен од испитаници кои потекнуваат од различни средини и од повеќе места во Републиката.

Примерокот од испитувањето во 1991 г. е составен само од испитаници од Скопје.

РАНГ — ЛИСТА НА ИНТЕРЕСИ ЗА ЗАБАВА

Ранг 1989	1989	1991	Ранг 1991
1. Склоност кон спротивниот пол	74,0:12,0	82,9:14,2	4
2. Комично, смешно	71,3:14,7	90,3: 5,8	1
3. Дружење, седенки, разговори	69,7:15,3	88,4: 6,3	2
4. Провод, јадење, пиење	57,6:28,5	83,2:12,2	3
5. Авантури, опасни потфати	39,6:40,0	72,2:25,1	5
6. Комар, игри на среќа	19,5:67,4	37,3:60,0	7
7. Живот без одговорност	14,3:72,1	43,6:51,3	6

(7,% од испитаниците, во просек, на поставените прашања не одговориле).

Од приложената ранг листа се гледа дека највисок интерес учениците покажале кон комичното, смешното, па кон активностите кои се исполнети со дружење, седенки, разговори. Тоа е во склад и со нивните интереси во претходната листа. Тие покажуваат интерес и за провод и забава, особено за забави од масовен карактер. Забавата се чини, за младите претставува и бегане од политичкото секојдневие и политичката апатија и на одреден начин служи за опуштање и за момент оддалечување од секојдневните проблеми. Овој интерес е дополнет и со желбата за авантури и опасни потфати, што е, се чини, и една од поистакнатите потреби на младите луѓе. Овие интереси се подеднакво присутни и кај двете групи испитаници.

На долниот дел од ранг-листата, односно како најнепожелни и за двете групи се игрите на среќа, комар и животот без одговорност. Ова е уште една потврда на нашата претпоставка за сериозноста во размислувањето на сегашната млада генерација, која се чини, во потполност ја сфаќа настанатата општествена ситуација. Ваквиот став на младите е и потврда на нивната претходно изразена определба кон работа и производство на материјални добра, низ што може и да се очекува подобрување на животните услови.

Интересирањата на младите во врска со религијата и религиските верувања

Настанатите промени во идеологијата се одразија и на ставот кон религијата и кон религиските верувања. Денес кога младите слободно можат да посетуваат верски обреди или да учествуваат во нив, интересно е да се утврди дали нивниот интерес се зголемил во однос на интересот кој постоеше кај претходната генерација млади.

Досегашните испитувања на интересите на младите за религијата укажуваат на постоење мал интерес за оваа област. На тоа укажуваат и резултатите на едно вакво истражување за овие интереси кај младите од разни подрачја на Југославија. Во Југославија во

просек се покажало дека само 7,5 од младите покажувале вакви интереси. Кај македонската младина тој број е поголем и изнесува 23,9, кај младите Албанци, 32,5%, кај младите во Војводина и Србија 9% итн.* Тоа е секако последица од атеистичкото воспитание на младите и малото познавање што тие го имаат за оваа област.

Бидејќи последната година настанаа значајни промени, дури се бараа и дополнувања на наставните програми во училиштата со изучување на веронаука, очекуваме дека ќе се јават разлики во степенот на изразеност на интересот на младите кон оваа област.

Табела 2

ИНТЕРЕСИРАЊАТА НА МЛАДИТЕ ВО ВРСКА СО РЕЛИГИЈАТА И РЕЛИГИОЗНИТЕ ВЕРУВАЊА

	Не ги интересира		Не знаат дали ги интересира		Ги интересира	
	1989	1991	1989	1991	1989	1991
Претраскажување, астрологија, хороскопи, телепатија	50,3	12,9	20,7	5,2	29,0	81,8
Сè што е во врска со верување во постоење и моќта на Господ, вршење на верски обреди, одење во црква или цамија, молење, посење	63,7	48,9	18,9	4,6	17,4	46,4

Податоците од табелата ја потврдија претпоставката за зголемен интерес кон религијата и религиозните верувања кај младите од оваа испитувана група — учениците. Значајно пониските интересирања кај претходните испитаници се одраз, како што веќе рековме на постојниот негативен став на младите кон овие прашања и доминантното атеистичко определување.

Интересот на младите за астрологија, хороскопи, претскажување и други верувања е значајно поголем од нивното верување во постоењето и моќта на Господ, одењето во црква, молењето, посењето. Веруваме дека овие интереси се поттикнати и од енормно зголемената понуда на книги и списанија посветено на овие содржини. Можеби е тоа до одреден степен одраз и на зголемената несигурност и загриженост за сопствената иднина, незадоволството од животната реалност итн.

* Група автори. Положај свест и понашање млада генерација у Југославији, ИДИС, Београд/Загреб, 1986, стр. 114.

Овие претпоставки упатуваат на поставување прашањето за тоа како младите ги прифаќаат вредностите на општественото живеење, што е и следното прашање поставено во ова истражување.

Вредности на општественото живеење кај учениците

Вредностите како цели што поединецот настојува да ги оствари се значаен детерминатор и на неговото однесување. Затоа откривањето на вредностите на општественото живеење кои испитаниците ги сметаат за пожелни и се стремат кон нивно остварување, е значајно за предвидување на нивното однесување кон одредени општествени појави. Вредностите создаваат одредена ориентација во човековото однесување и неговите активности.

Системот на вредности се стекнува од најраните години но интензивно се гради во адолесцентниот период. Утврдувајќи го системот на вредности кај учениците и нивните вредносни ориентации што тие ги прифаќаат како принципи на однесување за реализација на тие вредности, ќе добиеме сознанија за тоа дали промените во вредносниот систем кои се случуваат во нашата земја, довеле и до промени во вредносниот систем на младите.

Табела 3

ПРИФАТЛИВОСТА НА ВРЕДНОСТИТЕ НА ОПШТЕСТВЕНОТО ЖИВЕЕЊЕ КАЈ МЛАДИТЕ

Вредности ранг 1989	Мошне пожелно		ранг 1991
	1989	1991	
1. Приватност (да се живее мирно во кругот на семејството и пријателите)	57,0	57,4	1
2. Материјална положба (доста пари, стан)	55,6	55,0	3
3. Професионален успех (да се стане познат во своето занимање или струка, по резултатите од трудот)	53,2	55,5	2
4. Доколица (разноода забава по волја)	44,4	23,2	8
5. Осамостојување (да се биде господар и да се занимаваш со она што го сакаш)	36,4	41,1	5
6. Угледна општествена положба	29,6	26,4	7
7. Медиски успех (да се стане познат во спортот, музиката, забавата)	26,6	21,9	9
8. Националност (да се изразува својата национална припадност и да се биде верен на националната традиција)	25,9	54,8	4
9. Власт (да се дојде до раководна функција)	21,3	14,2	11
10. Политичко потврдување (да се потврди во работата на ОПО)	20,1	14,8	10
11. Вера (да се живее во склад со сопственото верско учење)	12,6	34,8	6

Промените на односот на младите кон повеќе општествени проблеми започна неколку години наназад. Тоа се покажа и во истражувањето од 1989 година, но поизразени промени во вредносниот систем се чини настанаа особено последната година. Дали ќе се јават одредени разлики во преференцијата на одредени вредности кај испитаниците од 1991 во однос на оние од испитувањето од 1989 година, и на кои области од животот ќе се однесуваат ќе покажат резултатите на табелата 3.

На листата се застапени 3 вида на вредности и тоа:

— вредности чија цел е самодокажување во најразлични области;

— вредности врзани за општествено-политичката активност; и

— традиционални вредности.

Прифатливоста на вредностите се определува низ четири степени (непожелно, главно непожелно, главно пожелно и мошне пожелно).

На табелата овие вредности се рангирани според највисокиот ранг на прифаќање.

Податоците од табелата упатуваат на неколку заклучоци: првиот е дека во горниот дел од листата нема значајни разлики во приоритетноста на вредностите кај двете групи. Разликите се јавуваат во долниот дел на листата — меѓу помалку пожелните вредности за првата група кои се значајно попреферирани од втората. Вториот заклучок е дека и кај двете групи високо се преферираат вредностите кои обезбедуваат приватност, професионален успех и обезбедување на материјалната положба. Значи, индивидуалноста во мислењето, претпоставувањето на личните интереси над општествените вредности е карактеристично определување кај двете испитувани групи.

До промена во приоритетот во изминатата година дошло кај следните вредности: националноста, изразувањето на својата националност, припадност и верност кон националната традиција, кои за испитаниците од ова испитување имаат значајно повисоко место на рангот. Втората, да се живее во склад со сопственото верско учење, исто така е многу повисоко изразена. Овие промени се до одреден степен предизвикани и со општествено-политичките настани во земјата. Сè позначајното истакнување на националната и верската припадност, не само кај постарите, туку сè повеќе и кај младите, е можеби резултат од чувството на индивидуална и национална загрозеност, што некои од политичките партии постојано ја истакнуваат.

Интересно е што вредноста како што е власт, интересот за раководење и доминација, како и интересот за политичките вредности се наоѓаат најниско на ранг листата. Така, за младите успехот во спортот, забавата, уметноста се попожелни од вредностите врзани за политичките активности.

Од добиените сознанија за тоа кои и какви интереси и вредности егзистираат во свеста на младите можеме да заклучиме дека кај нив се изразени, пред сè индивидуалните интереси, кои овозможуваат успех во приватниот и професионалниот живот и стекнувањето материјални добра.

Наместо заклучок

Ова истражување треба да се сфати како обид да се согледаат некои структурни обележја на вредносниот систем на младите и одредените промени кои настанаа како резултат од општествено-политичките и економските промени во Републиката.

Природата на истражувањето не овозможува донесување цврсти заклучоци, кои се можни само во комплексни истражувања, кои за жал на подрачјето на оваа проблематика ги има малку. Затоа заклучоците кои произлегоа од нашето истражување се повеќе дискусија за промените, чија основна цел е да предизвика размислување и можност за понатамошни истражувања, но и одредени укажувања за системот на вредности распространети кај младите кои можат да бидат релевантни за времето во кое живеат и да предизвикаат одредени активности кај нив.

Користејќи ги емпириските резултати од истражувањето на идејните и вредносните ориентации на младите во Македонија во 1989 г., овозможи извесни заклучоци и за промените во вредносниот систем, но мора да се истакне дека меѓу овие испитаници и испитаниците од нашето истражување постоеја повеќе разлики и тоа во возраста на групите, нивната социо-културна средина и други разлики, иако прашањата во применетите прашалници беа исти. Затоа во заклучоците ги земавме предвид само позначајните разлики во вредносниот систем, оние на кои постојните разлики во возраста и другите не можеа да имаат значајно влијание. За нас беше значајна временската димензија и настанатите промени во овој временски период.

Имајќи ги во вид сите ограничувања, сепак на крајот можеме да заклучиме дека општествено-политичките и други промени, кои особено интензивно се одвиваат последната година, доведоа до одредени промени во ставот на младите кон одредени активности. Иако нивниот систем на вредности е во фаза на недоволна диференцираност и во фаза на формирање, сепак добиените резултати од истражувањето укажаа на нешто поинаков тренд на интереси и вредности кон кои младите денес се стремат. Општествената криза која кај младите предизвика страв за иднината, ги истакна кај нив вредностите како што се знаење, креативност, иницијативност во работата, што се и најпозитивни вредности кои треба да се негуваат и развиваат и низ организиран воспитно-образовен процес, како би постанале значаен дел од системот на вредности на младите.

ЛИТЕРАТУРА

1. Врчан, С. (1989): „Савремена омладина и друштвене промене“, во книгата „Омладина и политика“, Марксистички меѓуопштински центар, СКХ, Сплит.
2. Гоати, В. (1979); Идеологија и друштвена стварност, Радничка штампа, Београд.
3. Група автори (1986): Положај, свест и понашање млади генерације у Југославији, ИДИС, Београд/Загреб.

4. Михајловић, С. (1989): Варљиви привид омладинске аполитичности, Зборник „Омладина и политика“, Марксистички међопштински центар, СКХ, Сплит.
5. Голубовић, З. (1988): Криза идентитета савременог Југословенског друштва, Ф. Вишњић, Београд.
6. Кузмановић, Б. (1990): Структура активистичке оријентације, Психологија, бр, 1—2, с. 29—47, Савез друштва психолога Србије.
7. Олпорт и Морис (според Рот, 1987): Социјална психологија, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
8. Пантић Д. (1981): Развој и структура интересовања, во: Пантић, Д. и сарадници, Интересовање младих, ССО Србије, Београд.
9. Пантић, Д. (1981): Вредносне оријентације младих у Србији, ССО Србије, Београд.
10. Рокић. (1973) (цитирано од Рот, 1987): Социјална психологија, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
11. Рот, Н и Хавелка, Н. (1973): Националне вредности и вредности код средношколске омладине, Институт за психологију и Институт за друштвене науке, Београд.
12. Спасов, Г. и други. (1990): Идејните и вредносните ориентации на младите во СРМ, Институт за политичко-правни истражувања, Скопје.

Verica STAMENKOVA-TRAJKOVA

INTERESTS, VALUES AND VALUABLE ORIENTATIONS IN ADOLESCENTS

(S u m m a r y)

The subject of this investigation is whether the current socio-political and other changes in the country brought to changes in the system of values in adolescents as well.

300 subjects from several secondary schools in Skopje, were questioned about their interests and values in general. The results obtained were compared with the results of an earlier investigation, two years ago, when these changes were initiated.

The value orientations investigated in this work were: political, altruistic, humanitarian, materialistic and business.

The results obtained lead to the conclusion that though most of the value orientations in adolescents are on developmental level, some values of social living range highest. They are: knowledge, creativeness and initiation.

These orientations should be further nourished and supported thus establishing desired value orientations in adolescents.